

Geschiedenis van Spanje

Karel III

Casa Cultural

Karel III 1759 - 1788

Hertog van Parma en koning van Napels

Karel III was het oudste kind uit het tweede huwelijk van koning Filips V met Isabella van Farnese en omdat er bij zijn geboorte in 1716 nog drie mannelijke nazaten van Filips V uit diens eerste huwelijk in leven waren (Louis, Filips en Ferdinand), zag het er niet naar uit dat Karel enige kans zou hebben ooit op de Spaanse troon te komen. Ondanks het feit dat zijn

Karel III als kind

ambitieuze moeder er alles aan deed om haar oudste zoon en ook haar andere kinderen voor te bereiden op het bekleden van de hoogste posten, voltrok Karels opvoeding zich in de schaduw van zijn voor het koningschap bestemde halfbroers. Zijn kansen op de troon stegen toen in 1719 prins Filips overleed en in 1724 zijn oudste halfbroer Louis bezweek aan de pokken. Louis was kort daarvoor zijn vader, die geabdiceerd had, opgevolgd als koning van Spanje. Tegen de verwachtingen begon Filips V na de dood van Louis aan een tweede regeerperiode die eindigde bij zijn overlijden in 1746, waarop diens derde zoon Ferdinand VI hem opvolgde.

Bij het sluiten van de overeenkomst van Sevilla, waarmee de tweejarige Engels-Spaanse oorlog eindigde, viel het hertogdom van Parma toe aan de Spanjaarden en vertrok Karel als hertog van Parma naar Italië, waar hij als telg uit de familie Farnese - die al sinds 1545 het hertogdom bestuurde - kon rekenen op een hartelijk welkom. In 1733 raakte Spanje betrokken bij de Oostenrijkse Successieoorlog. Karel veroverde het koninkrijk Napels op de Oostenrijkers en werd daar uitgeroepen tot koning. Wel moest hij daarom zijn rechten op het hertogdom van Parma opgeven. Zijn moeder Isabella, verheugd over de nieuwe en hogere status van haar oudste zoon, nam voorlopig genoegen met het verlies van Parma, dat overigens in 1748 bij het sluiten van de vrede van Aken, weer in Spaanse handen kwam. Bij die gelegenheid werd Isabella's tweede zoon Filips benoemd tot hertog van Parma.

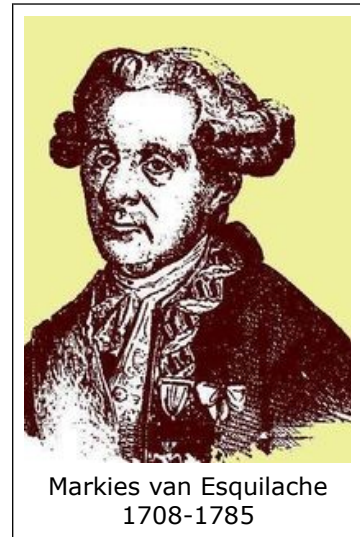
Isabella van Farnese
1692-1766

Het laatste regeringsjaar van Karels halfbroer Ferdinand VI over het Spaanse rijk was moeilijk. Na de dood van zijn echtgenote in 1758 was Ferdinand weggezakt in een toestand van zware depressie die grensde aan krankzinnigheid en werd de afhandeling van staatsaangelegenheden ernstig opgehouden omdat de koning geen enkel besluit ondertekende. De destijds belangrijkste minister

Richard Wall had de grootste moeite om zaken op de rails te houden. Ferdinand VI functioneerde niet meer en zijn wettige opvolger Karel III hield zich in het verre Napels afzijdig, zij het dat hij goed geïnformeerd werd door zijn moeder Isabella. Ferdinand VI overleed in augustus 1759 en omdat zijn opvolger (met opzet?) treuzelde en niet eerder dan in december in Madrid arriveerde, groeide de onzekerheid in het land. Het was dus niet verwonderlijk dat Karel III een warm onthaal wachtte. Hoezeer zijn komst gewenst was wordt weerspiegeld door de gang van zaken in Santander waar kroningsfeesten eerder plaatsvonden dan de rouwdienst voor Ferdinand VI.

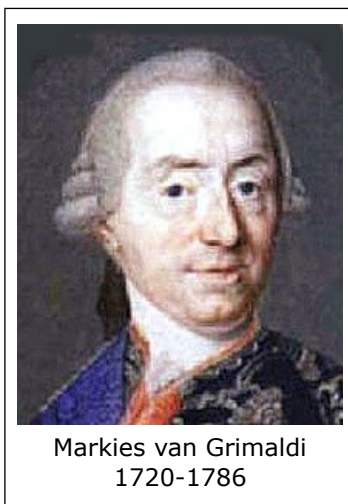
Een voorzichtig restaurateur

Karel III kon bij zijn troonaanvaarding bogen op een aanzienlijke bestuurlijke ervaring. Gedurende de periode waarin hij regeerde over Napels had hij met hulp van de sterke burgerij de macht van de plaatselijke adel ingetoomd. Ook sloot hij een concordaat met het Vaticaan en werden onder zijn bewind in Napels juridische hervormingen ingesteld, de economie geliberaliseerd en de export bevorderd. Zijn culturele belangstelling uitte hij onder meer door in 1748 opdracht te geven een begin te maken met het uitgraven van de ruïnes van Pompeii. De nieuwe koning van Spanje, die Napels achterliet in handen van zijn achtjarige zoon Ferdinand IV, ontwikkelde zich tot het prototype van de verlichte despoot en is wel bezongen als de grote koning Karel III. Wel veranderde er iets fundamenteels aan het despotisme gedurende de regeerperiode van Karel III en werd het persoonlijke karakter ervan vervangen door een onpersoonlijke variant in de vorm van een krachtige bureaucratie: van absolute monarchie naar absolute staat, waarin de koning meer de continuïteit waarborgde dan dat hij daadwerkelijk het land bestuurde. Ook verkreeg Karel III de bijnaam van beste burgemeester van Madrid. Met die stad had Karel III een moeizame relatie. Hij trof de hoofdstad bij zijn komst aan in wanorde en heeft veel gedaan aan de restauratie, maar liever verbleef hij in koninklijke residenties in de omgeving als die van Aranjuez, La Granja, El Pardo of El Escorial dan in het koninklijk paleis te Madrid. Karel III was zeker geen revolutionair, maar eerder een voorzichtige hervormer die in cultureel opzicht van geringere betekenis was dan veel van zijn voorgangers, zoals de Habsburgers Filips II en Filips IV en handelde in de traditie van de eerste Bourbon, Filips V, die het belang van de bevolking stelde boven dynastieke belangen. Karel III handhaafde de wetten van de Nueva Planta die Filips V had geïntroduceerd (waarmee een serieuze poging werd gedaan om een einde te maken aan veel van de eeuwenoude rechten van de lokale adel) en trof zelfs maatregelen tegen het gebruik van het Catalaans in het onderwijs. Net als zijn vader wilde Karel III koning zijn van alle Spanjaarden en duldde hij geen bevoorrechting van bepaalde bevolkingsgroepen.

De hervormingen van Esquilache

De eerste periode van Karels bewind duurde van 1759 tot 1766 en draagt de sporen van de hervormingsstrategie van de met Karel III uit Italië meegekomen markies van Esquilache, minister van Financiën en Oorlog naast Richard Wall die in 1763 werd vervangen door de uit Genua afkomstige Grimaldi, waarmee de belangrijkste ministersposten in Italiaanse handen kwamen. Deze ministersploeg probeerde de wat in het slop geraakte fiscale hervorming - de *Catastro*, een verplaatsing van de belastingdruk van die op verbruiksgoederen naar vermogens - die onder leiding van de markies van Ensenada in de jaren vijftig was ingezet nieuw leven in te blazen. Een stap op weg van pure liefdadigheid naar een welzijnsstaat was de totstandkoming van een steunfonds voor militairen in 1761 dat sociale zekerheid bood aan soldaten, hun weduwen en wezen. Twee jaar later werd uit Italië de daar al in zwang zijnde loterij overgenomen waarvan de revenuen ten goede kwamen aan sociale hulpverlening. Naast deze sociale maatregelen zette de regering een omvangrijk programma in ter verbetering van de infrastructuur, te beginnen bij Madrid waar moderne stadsverlichting en een rioolstelsel werd aangelegd. Tot verbijstering van de ministersploeg bracht deze poging om iets te doen aan de hygiëne van de stad protest met zich mee van een aantal artsen die het inademen van veel frisse lucht niet bevorderlijk achtten voor de longen van de Madrileense burgers! Wat veel wrevel opriep was de paternalistische poging van de regering om kledingvoorschriften uit te vaardigen.

Hoeden met brede randen, lange, wijde mantels, sjaals en andere opschik werden in de ban gedaan. Een vorm van 'modernisatie' die verdedigd werd met het argument dat de traditionele kleding het misdadigers te gemakkelijk maakte zich te vermommen of wapens te dragen. Ook op militair gebied deed de regering van zich spreken. De oprichting van de *Real Colegio de Artillería* in Segovia was een poging om het militaire onderwijs op wetenschappelijke leest te schoeien.

De opstand van 1766

Antiprotectionistische maatregelen werden genomen in de agrarische sector met als hoogtepunt de afschaffing van de vaste graanprijzen die de bevolking vrijwaarde van al te grote fluctuaties van de kosten van het brood, levensbehoefte bij uitstek. Deze maatregel was gebaseerd op een voorstel van de Nederlandse graanhandelaar en adviseur van de koning Gray Winckel aan Esquilache met de bedoeling om graanproducenten meer armslag te geven en exportmarkten te zoeken. De ideeën van Winckel konden rekenen op een warm onthaal van Pedro Rodríguez graaf van Campomanes, fiscalist en econoom, die in 1760 benoemd was tot minister van financiën. De uitwerking van deze maatregel pakte desastreus uit voor de bevolking, want vanaf 1761 stegen de broodprijzen helaas aanzienlijk, wat leidde tot hongersnoden. Men probeerde de nood te lenigen door graan te importeren vanaf Sicilië, wat aanleiding gaf tot protesten aan het adres van de secretaris van het ministerie van financiën, een Italiaan, die verweten werd zijn landgenoten te laten profiteren van de hongerende Spanjaarden. De onvrede groeide in heel Spanje en kwam tot ontlading met de opstand in het voorjaar van 1766.

Markies van Campomanes
1723-1803

Aanleiding tot de opstand van 1766 was een conflict in Madrid over de nieuwe kledingvoorschriften dat zich snel uitbreidde. Betogingen voor het paleis van Esquilache werden uiteengeslagen, waarbij slachtoffers vielen. Daags na het begin van de opstand toog een woedende menigte naar het paleis van de koning en werd het aftreden van Esquilache geëist. Vanaf het balkon van het Palacio Real sprak Karel III de menigte toe en beloofde Esquilache te zullen ontslaan, waarna hij diep beledigd vertrok naar zijn residentie in Aranjuez. Kadetten van de pas opgerichte Real Colegio de Artillería werd opgedragen de weg van Madrid naar Aranjuez te af te zetten met kanonnen. Pas eind 1766 keerde Karel III terug in de hoofdstad. Gedurende lange tijd is de oorzaak van de opstand tegen Esquilache toegeschreven aan politieke motieven. Edelen en jezuïeten die zich verzetten tegen de hervormingen zouden de Madrileense bevolking hebben opgejut tegen de Italiaanse regeringsklike. Deze zienswijze is niet houdbaar, er was sprake van een spontane volksofstand waarbij het volk door honger gedreven werd en geen anderen nodig had om zijn eisen voor verbetering van levensomstandigheden kracht bij te zetten. Dat anderen insprongen en van de opstand gebruik maakten om hun politieke verzet te versterken laat zich raden. De opstand beperkte zich overigens niet tot Madrid: overal in het land kwam de bevolking in beweging.

Vanuit Aranjuez decreteerde Karel III het ontslag van Esquilache en deed hij een beroep op de president van de Raad van Castilië, Pedro Pablo graaf van Aranda, om het roer over te nemen. Aranda stemde toe en omringde zich met een aantal bekwame bestuurders zoals Campomanes en de uit Peru afkomstige Pablo Olavide.

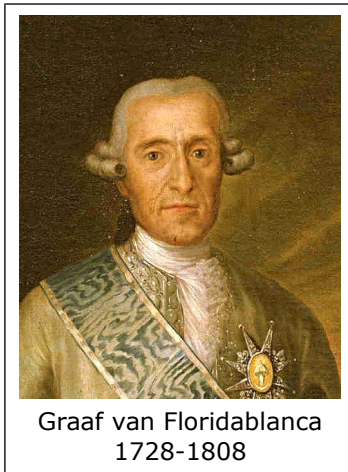
De eerste maatregelen die Aranda nam waren erop gericht de waardigheid van de absolute monarchie te herstellen, wat gepaard ging met zware repressie en versterkte controles op verdachte personen als zwervers, prostituees en religieuzen. Gemeentehuizen kwamen onder controle te staan van speciaal aangestelde functionarissen. Madrid werd opgedeeld in een achttal departementen die onder toezicht stonden van burgemeesters met vergaande bevoegdheden op politieel gebied. Allesoverkoepelend was de *Superintendente Superior de la Policía*, waardoor de bestuurlijke organisatie van de hoofdstad een welhaast militair karakter kreeg.

Graaf van Aranda
1719-1798

De uitwijzing van de jezuïeten

Natuurlijk stelde de regering pogingen in het werk om te achterhalen wie verantwoordelijk gesteld konden worden voor de opstand. Dat mondde uit in de uitwijzing van de jezuïeten die als zondebok werden aangewezen. Daarmee ontdeden de verlichte bestuurders en verdedigers van het zogeheten *regalismo* - het stelsel van exclusieve rechten van de Spaanse kroon - zich van hun belangrijkste tegenstanders die het pauselijk gezag boven het wereldlijke stelden. Volgens de *regalistas* trachtten de jezuïeten zich te onttrekken aan het gezag van de door de Spaanse kroon benoemde bisschoppen om hun eigen positie binnen de kerk te verstevigen en ontwikkelden zij zich tot een vijfde colonne van de paus op Iberisch grondgebied. Hoewel hun rol als aanstichters van de opstand op onvoldoende bewijs stoelde, werden zij formeel beschuldigd van onwettige activiteiten tegen de katholieke monarchie en de koning. Van de bisschoppen hoefde de orde geen steun te verwachten: onder hen was een meerderheid het ermee eens de jezuïeten te verbannen. In 1767 bezegelde Karel III het lot van de jezuïeten door ondertekening van de Pragmatieke Sanctie waardoor ruim 2.600 leden van de *Compañía de Jesús* Spanje moesten verlaten en eenzelfde aantal uit de Amerikaanse koloniën werd uitgewezen. Eerder waren de jezuïeten om vergelijkbare redenen verwijderd uit Portugal (1759) en uit Frankrijk (1762). Het drama bereikte zijn hoogtepunt toen onder druk van de ambassadeurs van katholieke monarchieën in Rome de paus besloot de orde op te heffen. Daarin speelde de Spaanse afgevaardigde José Moñino een hoofdrol waarvoor hij beloond werd met de titel van graaf van Floridablanca.

Graaf van Floridablanca
1728-1808

Voor de orde der jezuïeten waren de gevolgen van hun uitwijzing uit Spanje ernstig. Niet alleen waren zij in eerste instantie niet welkom op het grondgebied van de paus (na een verblijf op Corsica werden zij uiteindelijk toch toegelaten), maar raakten zij ook hun bezittingen kwijt zoals scholen, kerken, huizen en gronden, die werden genationaliseerd en in een aantal gevallen ten dienste werden gesteld van andere ordes. In intellectueel opzicht was het verdwijnen van de jezuïeten voor de Spaanse samenleving een verlies, want er bevonden zich onder de leden van de orde voortreffelijke leermeesters. De kroon zag erop toe dat de 'verderfelijke' ideeën van de jezuïeten zich niet verder zouden verspreiden en stelde censuur in, wat niet bijdroeg aan verruiming van de vrijheid van meningsuiting in zijn algemeenheid.

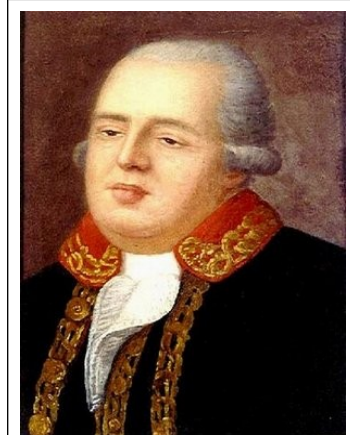
Nieuwe hervormingen

Na de opstand van 1766 begon Aranda aan een nieuwe reeks hervormingen, zij het minder overijld dan zijn voorgangers. Naast zorg voor de opbouw van het militaire apparaat richtte de aandacht zich op de vernieuwing van het universitaire onderwijs. Nog altijd werden de universiteiten gedomineerd door docenten uit de geprivilegieerde bovenlaag van de samenleving die ouderwets onderwijs gaven, niet gebaseerd op moderne wetenschappelijke inzichten.

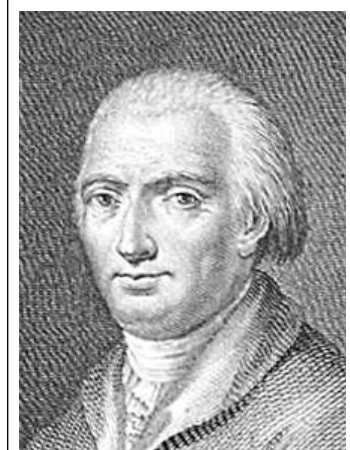
In overleg met Gregorio Mayans, een van de meest vooraanstaande intellectuelen uit de Spaanse verlichtingsperiode, werd door de regering een plan uitgewerkt voor het universitair onderwijs. Het was Pablo Olavide die begon met de hervorming van de universiteit van Sevilla naar moderne Europese maatstaven gestoeld op empirisch onderzoek, een model dat werd overgenomen door andere steden zoals Salamanca, Valladolid en Valencia. Toch slaagden de hervormers onder Karel III er niet in een definitief einde te maken aan de enorme invloed die de zogeheten *colegiales* hadden op het reilen en zeilen van de universiteiten, de clan van academici uit machtige families die het dagelijks leven van de onderwijsinstellingen in hun greep hadden en zich handhaafden via vormen van pressie en cliëntelisme.

Een nieuw middel om de economie te hervormen was de instelling van de *Reales Sociedades Económicas de Amigos del País* (Koninklijke Economische Genootschappen van Vrienden van Spanje), die in 1765 ontstonden. Het waren geen staatsgenootschappen, maar ze werden wel door de monarchie gestimuleerd en richtten zich op de ontwikkeling van de regionale economie. Het was een initiatief van een groep bevoorrechte Basken onder aanvoering van de graaf van Peñaflores die de *Sociedad Económica Bascongada* oprichtte welke jonge mensen in de gelegenheid stelde elders in Europa te studeren, bibliotheken opbouwde en tal van leergangen ontwikkelde op het gebied van wiskunde, geografie, moderne talen etc. Op het conto van deze organisatie staat de ontdekking van het mineraal wolfram. Diep onder de indruk van het werk van Peñaflores schreef Campomanes zijn *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, waarin de Basken ten voorbeeld werd gesteld aan heel Spanje. Er werden 30.000 exemplaren van verspreid. Niet alleen in Spanje zelf, maar ook in de betrekkingen met de koloniën bracht Karel III wijzigingen aan. Hij maakte een eind aan de monopoliepositie die Sevilla en Cádiz hadden op de handel met Amerika, een monopolie dat al bestond vanaf het begin van de zestiende eeuw.

Indrukwekkend is de reeks maatregelen die onder het bewind van Karel III getroffen werd om een eind te maken aan de machtspositie van de gilden die in de ogen van de verlichtingsdenkers een waar struikelblok vormden voor modernisering van de economie. De regering rekende af met het discriminerende beleid van de gilden op het gebied van toelating van vreemdelingen en vrouwen in bepaalde beroepen en stelde vakopleiding verplicht in ziekenhuizen en kindertehuizen. Ook werd het fabrikanten mogelijk gemaakt buitenlandse producten na te maken en zoveel goederen in bezit te nemen als zij wensten. En eindelijk kende men handarbeid de waardigheid toe die zij verdiende waardoor het ook aan edelen mogelijk werd gemaakt zonder eerverlies gewone beroepen uit te oefenen. In dezelfde lijn lag de beperking van de privileges van het uit de dertiende eeuw daterende schapenhoudersgilde, de *Mesta*, overigens zonder dit gilde op te heffen. Nieuw op agrarisch gebied was de introductie van gewassen als mais en rijst. De door Filips V en Ferdinand VI begonnen verbetering van de infrastructuur kreeg veel aandacht, met name het radiale wegensysteem dat Madrid verbond met andere belangrijke economische centra. Ook zag de eerste centrale bank het licht: de *Banco Central de San Carlos*, opvolger van de onder Ferdinand VI gecreëerde Real Giro, waaruit de huidige Banco de España zou ontstaan.

Graaf van Peñaflores
1723 -1785

Pablo Olavide
1725 -1803

Nuevas Poblaciones de Andalucía

Een van de meest markante projecten van de Spaanse verlichting is die van de *Nuevas Poblaciones de Andalucía*. Het was een utopisch getint project dat, na de uitwijzing van de jezuiten en deels uit hun fondsen gefinancierd, ten doel had om een aantal nieuwe dorpen in Andalusië te stichten waarvan de inwoners een gelukkig bestaan zouden kunnen leiden, niet gehinderd door de problemen waaronder de traditionele samenlevingen op het platteland gebukt gingen. Campomanes legde de grondslagen voor dit project dat door Olavide werd uitgevoerd. De bouw van deze dorpen was geprojecteerd in een vrijwel verlaten streek tussen Córdoba en Ecija waar de koninklijke weg van Madrid naar Cádiz doorheen liep. Niet alleen vanwege de verlatenheid van deze streek was deze keuze riskant, maar ook omdat het gebied veel te lijden had van *bandolerismo* (banditisme).

De bewoners van de nieuw te bouwen dorpen - volgens strikte geometrische principes - kregen de beschikking over landbouwgrond, trekdieren en gereedschappen. Ook werden kleine werkplaatsen neergezet en irrigatiekanalen aangelegd. Bouw van kloosters werd niet getolereerd en het stichten van parochies werd mondjesmaat toegestaan. De nieuwe dorpen, waarvan La Carolina een bekend voorbeeld is, werden gebouwd in de provincies Jaén en Córdoba en voor de helft bevolkt door buitenlandse kolonisten. De nieuwe gemeenschappen waren slechts ten dele succesvol en net als elders vielen de oogsten vaak tegen en was de eigen productie niet of nauwelijks voldoende om in de eigen behoeften te voorzien. Het ideaal van het creëren van een nieuwe agrarische middenklasse kwam echter niet uit de verf. Maar toch, tien jaar na aanvang van het project bewoonden duizenden nieuwe inwoners een gebied dat eeuwenlang een woestijn was geweest en was het bandolerismo goeddeels verdwenen. Het laat zich raden dat er grote weerstand ontstond tegen dit experiment, vooral gevoed vanuit afgunstige buurgemeenten en door grootgrondbezitters en er werd een aanval ingezet op Olavide die men beschuldigde van wanbeheer, ongehoorzaamheid aan de kerk en van venijnige kritiek op de religie. Gaandeweg werd Olavide de zondebok van alle in de ogen van critici schadelijke verlichtingsuitwassen die de overheid had ingezet. Karel III ging overstag en beval de inhechtenisneming van Olavide die vervolgens door de Inquisitie onderworpen werd aan een autodafe en veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf. Hij wist echter te ontkomen en vluchtte naar Frankrijk. Later keerde Olavide terug naar Spanje waar hij overleed in 1803 na volledig te zijn gerehabiliteerd.

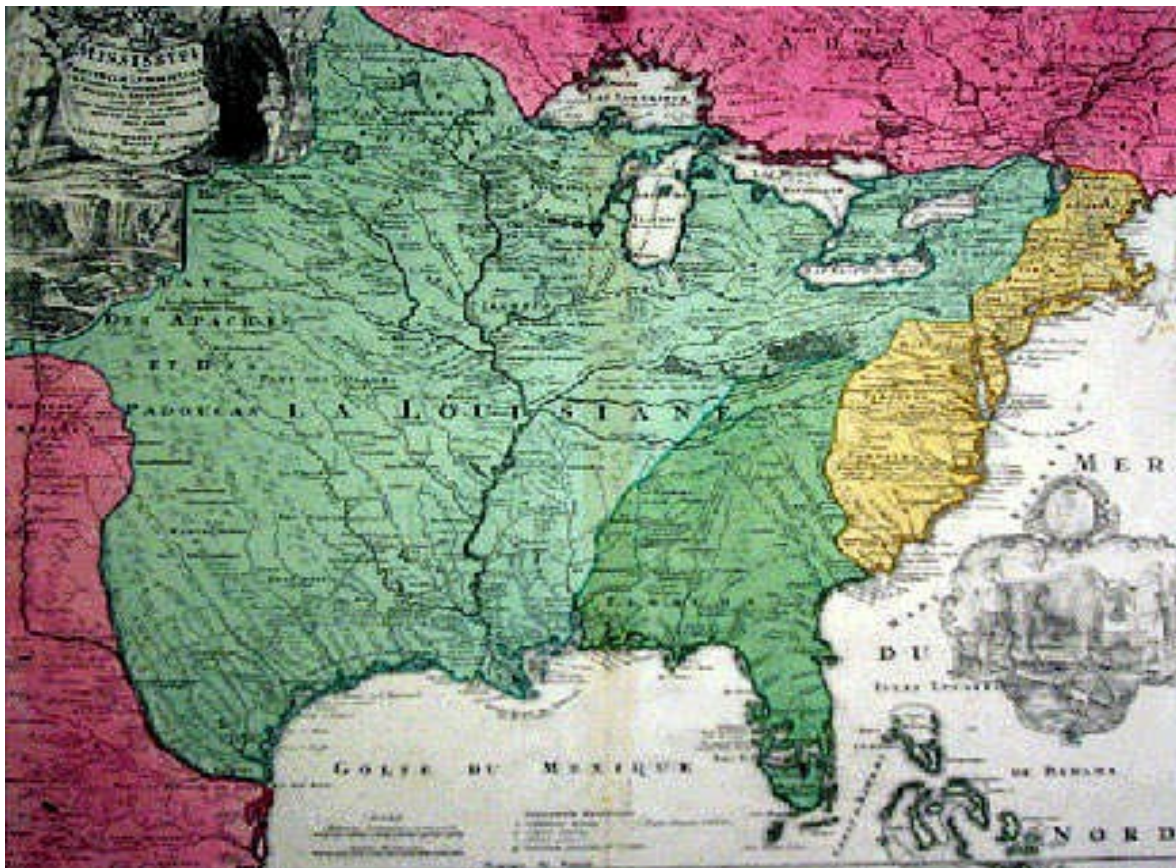

De Zevenjarige Oorlog

Toen Karel III aantrad als koning van Spanje waren de Europese verhoudingen fundamenteel veranderd ten opzichte van die welke bestonden tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog. Destijds waren Pruisen, Frankrijk en Spanje verbonden in hun strijd tegen Engeland, Oostenrijk, Duitsland en Saksen, terwijl bij het uitbreken van de Zevenjarige Oorlog in 1756 Engeland, Portugal en Pruisen geallieerd waren en de Oostenrijkers en Duitsers een verbond hadden gesloten met Frankrijk, waarbij zich ook Rusland en Zweden hadden aangesloten. In deze oorlog draaide het vooral om het beheer over Centraal Europa (Silezië) en om de overzeese territoria in Amerika en Azië. Net als onder het bewind van Ferdinand VI had Spanje zowel in het Middellandse als het Atlantische gebied belangen te verdedigen, zij het dat Ferdinand VI Spanjes positie in de Middellandse Zee had veilig gesteld en omdat de macht van Turkije aan het tanen was, richtte de aandacht van Karel III zich vooral op het Atlantisch gebied. In voorgaande decennia had Spanje al twee keer een verbond gesloten met Frankrijk, de zogeheten *Pactos de Familia*, dat wil zeggen, allianties tussen de Bourbonse koningshuizen van beide landen waaraan strategische overwegingen ten grondslag lagen, eerder dan familiale.

Dat Karel III in 1761 opnieuw een Pacto de Familia aanging met Frankrijk en dus betrokken werd bij het internationale conflict, werd door velen gezien als een enorme vergissing. Hoewel Karel III primair erop uit was om de macht van Frankrijk als kolonisator te breken, gaf hij er de voorkeur aan het gevecht aan te gaan met Groot-Brittannië dat weliswaar de Fransen uit Noord-Amerika hadden verdreven - o.a. Canada was in Britse handen overgegaan - maar waar de Spaanse bezittingen die direct aan die van de Britten grensden gevaar liepen. Ook irriteerde het Spanje dat Britse zeevaarders voortdurend Spaanse koopvaardij schepen aanvielen, zich op grote schaal bezig hielden met smokkelarij en zich illegaal vestigden op Spaans grondgebied in het Caribisch gebied. Op de achtergrond speelde nog altijd het conflict tussen Spanje en Engeland over Gibraltar en Menorca.

Dit alles deed Karel III ertoe besluiten zich te mengen in de Zevenjarige Oorlog en daarin de kant van Frankrijk te kiezen. De deelname van Spanje aan de Zevenjarige Oorlog die op diverse fronten werd uitgevochten, pakte voor Karel III ongunstig uit. De Britten wisten medio 1762 Havana te veroveren wat hen een enorme oorlogsbuit opleverde en een paar maanden later viel aan de andere kant van de wereld ook Manilla in Engelse handen. Het enige succes dat Spanje boekte was de bezetting van Sacramento, de oorspronkelijk Portugese nederzetting aan de monding van de Rio de la Plata die weliswaar in 1750 met het verdrag van Madrid aan Spanje was toegewezen, maar nog steeds omstreden was. Omdat Portugal weigerde zijn

havens te sluiten voor Britse schepen, verklaarde Spanje zijn buurland de oorlog, maar bleek niet te zijn opgewassen tegen de uitstekende Portugese verdedigingslinies die zij aan de grens hadden opgebouwd. Begin februari 1763 kwam er met het verdrag van Parijs een einde aan de Zevenjarige Oorlog. Pruisen had zich definitief gemanifesteerd als Europese macht van betekenis en Frankrijk verloor zijn status als koloniale grootmacht door het verlies van Canada, gebieden in India, enkele eilanden in Caraïbische zee en van Senegal. Engeland gaf weliswaar Havana en Manilla weer terug aan Spanje in ruil voor Florida, maar Gibraltar bleef in handen van de Britten die ook Menorca terugkregen van de Fransen die dit eiland tijdens de oorlog op hen hadden veroverd. Spanje moest tevens Sacramento weer aan Portugal laten. Wel kregen de Spanjaarden van de Fransen een cadeau in de vorm van het beheer over een enorm gebied in Noord-Amerika, dat van Louisiana (het Mississippibekken).

Een gifpil zoals weldra zou blijken. In de eerste plaats waren de inwoners van dit gebied niet gediend van de nieuwe machthebbers en ten tweede waren de Spanjaarden absoluut niet in staat om zich de opdringende Engelstalige kolonisten van het lijf te houden. Incorporatie van Louisiana in het Spaanse imperium betekende weliswaar dat het daarmee een nog nooit eerder vertoonde omvang bereikte, maar tevens dat Spanje als enige de opkomst van de Noord-Amerikanen moest zien te stuiten, een gevecht dat de Spanjaarden verloren en hen weinig populair maakten bij de naar onafhankelijkheid strevende kolonisten.

Malvinas en Sacramento

De vrede met Engeland bracht enige rust, maar in 1765 volgde een nieuwe botsing tussen Engeland en Spanje en wel over het bezit van de Malvinas, de eilandengroep in de Atlantische Oceaan voor de Zuid-Argentijnse kust. Zij werden ontdekt door de Spanjaarden in de zestiende eeuw en later bezocht door zeevaarders en vissers van diverse nationaliteit. Echt bezet waren de Malvinas eigenlijk nooit geweest totdat in 1764 de Fransman Louis Antoine de Bougainville de eilanden opeiste in naam van de Franse koning, wat onmiddellijk protest teweegbracht van Spaanse kant. De Fransen erkenden de soevereiniteit van Spanje over de eilanden, maar dat weerhield de Engelsen er niet van om zich eveneens op de Malvinas te vestigen. In 1770 stuurde Spanje een expeditie vanuit Buenos Aires waarmee zij de Engelsen wisten te verdrijven, maar Londen dreigde opnieuw aan Spanje de oorlog te verklaren en omdat Frankrijk geen interesse had in de eilanden en aan Spanje geen steun gaf, moest Karel III toezien dat de Engelsen bezit namen van de Malvinas die vanaf dat moment Falkland Eilanden werden genoemd. Niet voor het eerst bleken de Franse Bourbons het Pacto de Familia weinig serieus te nemen. In 1777 ontvlamde opnieuw het conflict tussen Spanje en Portugal over het bezit van Sacramento en dit keer wisten de Spanjaarden de strijd definitief in hun voordeel te beslechten. Pedro de Cevallos, de eerste onderkoning van het in 1776 gestichte rijk van Buenos Aires, veroverde de nederzetting in het huidige Uruguay op de Portugezen die in het verdrag van San Ildefonso Sacramento aan Karel III overdroegen.

Spanje en de onafhankelijkheidsstrijd van Amerika

De Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog begon in 1775 en drie jaar later sloot Benjamin Franklin namens de in opstand gekomen Dertien Koloniën een alliantie met Frankrijk dat de Amerikanen steunde in hun strijd tegen de Engelsen. Dat leidde tot een oorlogsverklaring van Engeland aan de Fransen, waarop Karel III in 1779 in het verdrag van Aranjuez het achttien jaar eerder gesloten derde Pacto de Familia met Frankrijk bevestigde. Hoewel de verleiding groot was voor de Spanjaarden om zich openlijk te mengen in het conflict en zo wraak te nemen op de Engelsen, overheerste het gevoel dat het niet verstandig was om daadwerkelijk een in opstand gekomen kolonie tegen een Europees moederland te steunen en wilde de regering er zich in eerste instantie toe beperken de Amerikanen alleen in financieel opzicht bij te staan en van wapens te voorzien. Maar dat veranderde nadat een Amerikaanse delegatie een bezoek bracht aan Madrid en de nieuw aangetreden regeringsleider Floridablanca voorstelde om Spanje te laten bemiddelen tussen de combattanten. Dit voorstel viel niet in goede aarde waarna Karel III besloot Frankrijk daadwerkelijk te helpen in de strijd. Karel III koos deze strategie met name om weer te proberen Gibraltar en Menorca in handen te krijgen.

De inname van Menorca, 1782

De oorlog tegen Engeland speelde zich vooral af in het Caraïbisch gebied, op de Atlantische Oceaan en in de Middellandse Zee en hield aanvallen in op Britse kolonies. Ook werd gevochten op het Amerikaans vasteland waar vooral Florida het doelwit vormde. Een langdurig Frans-Spaans beleg van Gibraltar leverde niet het door Karel III gewenste resultaat. Wel kon in 1782 Menorca eindelijk op de Engelsen worden heroverd. Engeland verloor weliswaar niet de strijd tegen Spanje en Frankrijk, maar zag zich genoodzaakt de onafhankelijkheid van de in opstand gekomen Dertien Koloniën te erkennen. Dit was niet alleen het gevolg van het doorzettingsvermogen van de kolonisten, ook moesten de Britten hun aandacht in termen van inzet van militaire middelen verdelen omdat diverse Europese landen - waaronder Frankrijk, Spanje en de Verenigde Republiek der Nederlanden - zich mengden in de strijd. De Spanjaarden plukten echter geen vruchten van hun steun aan de Amerikanen. Hun bijdrage was tweeslachtig geweest. Spanje, bang om openlijk steun te verlenen aan een rebelle erkende de nieuwe Amerikaanse republiek dan ook niet formeel. En ofschoon de Spaanse steun aan de Amerikanen van grote betekenis is geweest, resulteerde dit niet in een vriendschappelijke relatie tussen de Spaanse kroon en de nieuwe republiek van Noord-Amerika.

Opvolging van Karel III

Nog tijdens zijn koningschap over Napels was Karel III in 1737 gehuwd met Maria Amalia van Saksen. Uit dit huwelijk werden dertien kinderen geboren, waarvan er vijf vroegtijdig overleden. Hun oudste zoon, Filips, was debiel zodat de tweede zoon Karel meeging naar Spanje als troonopvolger van Karel III. Hoewel dit huwelijk zoals gebruikelijk op grond van politieke motieven was georkestreerd, waren de echtelieden zeer aan elkaar gehecht en na de dood van de koningin in 1760 (aan tuberculose) is Karel nooit meer hertrouwd. Karel III overleed op 14 december 1788 en zijn erfopvolger werd koning van Spanje als Karel IV.

Maria Amalia van Saksen
1724-1760

Willem Peeters, 16 april 2013

*Afbeelding titelblad: Karel III in 1765
naar een schilderij van Anton Raphael Mengs*